

In ongeveer 40 jaar tijd is het de muskusrat gelukt bijna geheel Nederland te veroveren. De eerste vangsten in de 3 noordelijke provincies dateren uit de beginjaren zeventig. Ons waterrijke land biedt de ratten een uitstekende woon- en leefomgeving. Dit en het haast ongebreidelde voortplantingsvermogen maken dat de muskusrat ondanks felle vervolging door de mens niet meer weg te krijgen is. Meer natuurlijke vijanden gevraagd!

DE MUSKUSRAT HOORT ERBIJ

Leo Stockmann

De muskusrat behoort tot de familie van de woelmuizen. De zwarte rat (huisrat, dakrat) en de bruine rat (rioolrat) zijn geen familie van de muskusrat, zij beboren tot de familie van de muizen. De muskusrat wordt ook vaak met zijn Duitse naam bisamrat aangeduid. Een volwassen muskusrat kan een gewicht van bijna 1500 g bereiken, een lichaamslengte van meer dan 35 cm en een staartlengte van meer dan 26 cm. Genoemde maten zijn echter uitzonderingen. De meeste exemplaren zijn lichter van gewicht en kleiner van stuk. Het karakteris-

tieke van de zwarte, bijna onbehaarde staart is dat die zijdelings is afgeplat. De vacht is glanzend, de bovenzijde donkerbruin, de onderzijde lichter, bruingrijs. Het lichaam is vrij gedrongen met op de kop kleine oren en ogen. Aan de teenranden van de krachtige achterpoten staat een dichte zoom van zwemborstels. Het inwendige oor kan door een huidplooi worden afgesloten. De staart, de krachtige achterpoten met de zwemborstels en de mogelijkheid tot het afsluiten van het inwendige oor maken duidelijk dat de muskusrat aan het leven in een

watermilieu is aangepast.

Gangen graven kan hij als de beste. Daarvoor kiest hij de oevers en dijken langs het water. De in- en uitgangen liggen praktisch altijd onder de waterspiegel. Vandaar loopt een 10-15 cm brede gang omhoog (tot een eind boven de waterspiegel) die eindigt in een nestkom, de woonplaats van de rat. Als de familie zich vermeerderd wordt de woning uitgebreid. Tenslotte kan er een sterk vertakt gangenstelsel ontstaan met vele grote nestkommen. Het gevolg daarvan kan zijn dat stukken oever instorten of dijken plaat-

selijk verzakken.

In de herfst en in de winter (de muskusrat houdt geen winterslaap) worden vaak winterhutten gemaakt, bouwwerken vervaardigd uit plantenmateriaal als riet, lisdodden, biezen en takjes.

Deze bouwwerken kunnen wel 1-1,5 m boven de waterspiegel uitsteken en een doorsnede hebben van 2 m. In het centrum van zo'n hut bevindt zich een kamer waar de dieren vaak verblijven. Vanuit de kamer lopen één of meer gangen naar beneden die onder water uitmonden. Drooggevallen ingangen worden met humusproppen afgesloten. De muskusrat is vooral tijdens de schemering en 's nachts actief. Hij is bijna geheel vegetariër en leeft van allerlei waterplanten langs de oever (dat houdt waterlopen open!), maar ook wel eens van landbouwgewassen als ze tenminste in de nabijheid van de verblijfplaats voorkomen. Vaak lopen er vaste, ongeveer 12 cm brede, looppaden door de oevervegetatie en soms verder door naar de cultuurgewassen. Langs deze paden wordt het voedsel naar het water gesleept. Van maart tot september zijn de meeste vrouwtjes zwanger. Een zwangerschap duurt ca. 4 weken. Een worp telt gemiddeld 6-7 jongen. Drie worpen per voortplantingsseizoen zijn onder gunstige omstandigheden mogelijk. De jongen zijn vaak binnen een jaar al geslachtsrijp. Muskusratten worden in de natuur niet oud, ten hoogste 4 jaar.

In het voorjaar gaan vele dieren op trek, op zoek naar nieuwe vestigingsplaatsen. Een geringere aantal beesten trekt in de herfst.

Komst naar Noord-Nederland

Muskusratten komen nog niet lang in Europa voor. In 1905 werden verschillende exemplaren uit Noord-Amerika naar Europa gehaald met het doel de beesten te kweken vanwege hun pels (het zgn. bisambont). De winters in West-Europa zijn echter niet koud genoeg om de muskusrat een echt mooie pels te laten ontwikkelen. Meerdere beesten ontsnapten uit de fokcentra en bleken zich uitstekend te kunnen redden in de vrije natuur. Er ontstonden concentraties in oa. Bohemen, het noorden van België en het noorden van Frankrijk. In 1941 werd voor het eerst een exemplaar in Nederland gevangen, in het riviertje de Dommel bij Valkenswaard. Er was geen houden aan. Vanuit het zuiden en het oosten rukten de ratten steeds verder in Nederland op. Groningen en Drente vingen in 1970 de eerste muskusrat. In Friesland werd in 1974 voor het eerst deze soort gevangen.

Het vlees van de muskusrat schijnt uiter-

mate lekker te zijn. Een hotel in Westerwolde heeft de rat een tijdlang onder de naam 'waterkonijn' geserveerd.

Aantallen gevangen muskusratten

Gevangen worden door klem, fuik of vangpijp is het zwaard van Damocles voor vele muskusratten. Hun levenswijze valt nu eenmaal niet in de smaak in een land waar oevers en dijken heilig zijn. De muskusrat is voor de waterschappen vijand nummer één. De tabel geeft het aantal gevangen muskusratten vanaf de eerste vangst.

Elk jaar zijn steeds meer manuren besteed aan het vangen van ratten. Dat leek in zoverre resultaat te hebben dat de vangstcijfers vanaf 1981 voor Groningen en vanaf 1982 voor Drente terugliepen. Maar de kentering zet vooralsnog niet door. In 1986 zijn in deze provincies weer méér gevangen (totalen op het moment van schrijven nog niet bekend). Friesland is pas later 'ontdekt' door de muskusrat. In deze provincie is de rat nog steeds in opmars.

Anno 1986 zijn in Groningen 21, in Drente 14 en in Friesland 21 vangers in provinciale dienst. Daarenboven zijn ook deeltijdvangers en premiejagers (elke vangst levert f 7,50 op) actief. Al met al kost de bestrijding een aardige duik, zeker enkele miljoenen gulden per jaar.

Onbedoelde bijvangsten

Hoewel klemmen, fuiken en vangpijpen worden geplaatst om de muskusrat te vangen, komt het helaas regelmatig voor dat ook andere dieren daarvan het slachtoffer worden. Grote vissen, woelrat, bruine rat en duikende vogels als dodaars en fuut worden gevangen in fuiken die in de zwemroute van de muskusrat zijn geplaatst. Reiger, wezel, hermelijn, bunzing, haas, konijn en egel worden

Sterke toename muskusratten Lits en Lauwers

SURHULSDORP - Het waterschap Lits en Lauwers maakt zich grote zorgen over de onverwachte toename van het aantal ratten. De afgelopen twee

gevangen in klemmen op de looppaden van de rat, terwijl grondelende eenden en oa. waterhoen het slachtoffer worden van klemmen voor de ingangen onder water.

Vangpijpen zijn plastic buizen die worden ingegraven in de oevers op plaatsen waar ratten verblijven.

De buizen zijn voorzien van een fuik, zodat de muskusrat er wel in, maar niet meer uit kan en dus verdrinkt. In deze pijpen worden echter ook bunzings gevangen, op zoek naar een woning of op zoek naar de muskusrat! Overigens wordt er wel steeds aan gewerkt de vangwerktuigen te verbeteren om het aantal bijvangsten te verminderen, zo verzekerden mij de noordelijke koördinatoren muskusrattenbestrijding.

Natuurlijke vijanden

Dat de muskusrat zich zo enorm heeft kunnen verspreiden heeft meerdere oorzaken:
1 een geschikt leefmilieu (biotoop).
2 een groot voortplantingsvermogen.
3 geen ziekte als bijvoorbeeld de myomatose (een afschuwelijke — overigens met opzet in-

	Groningen	Drente	Friesland	totaal
1970	1	1	0	2
1974	1.822	2.153	1	3.976
1978	15.317	12.631	150	28.098
1981	26.465	13.140	2.255	41.860
1982	24.245	17.412	5.897	47.554
1983	19.091	14.576	15.253	48.920
1984	18.495	12.697	24.628	55.820
1985	16.465	10.170	31.908	58.543
1986	?	10.578 (t/m okt.)	34.926 (t/m okt.)	?

Aantal gevangen muskusratten in de 3 noordelijke provincies (niet alle vangstjaren zijn vermeld, jaargegevens 1986 nog niet bekend)

gevoerde — virusziekte die het aantal konijnen onder de duim moet houden)
4 nauwelijks competitie met andere (al dan niet verwante) soorten om de plaats van vestiging.

5 geringe natuurlijke predatie (= het vangen door roofdieren, de predatoren)

In de literatuur komen we verschillende soorten roofdieren tegen die ook de muskusrat op het menu hebben staan: vos, wasbeer, bunzing, hermelijn, wezel en otter. Ze zijn evenals de muskusrat tijdens de schemering en 's nachts actief, al worden vos, hermelijn en wezel ook wel eens overdag waargenomen. De wasbeer is net als de muskusrat een uit Noord-Amerika in Europa ingevoerde soort, terwijl de vos zijn bont. Meerdere exemplaren ontsnapten uit de fokkerijen, andere werden bewust uitgezet in de vrije natuur. Sinds 1970 zijn de wasberen Nederland aan het veroveren. In Drenthe is er al een aardig aantal en ook in Groningen en Friesland zijn ze gesignaleerd. De vos kwam in het verleden hoofdzakelijk op de hogere zandgronden voor, tegenwoordig is hij ook een regelmatige verschijning op de lager gelegen veen- en kleigronden. Dit als gevolg van verlaging van de grondwaterstand en het aanpassingsvermogen van de vos. Geen der genoemde roofdieren heeft echter de muskusrat als specialiteit op de kaart staan (al komen uit Amerika berichten dat de wasbeer de muskusrat plaatselijk heeft uitgeroeid) en tot dusver zijn ze met z'n allen niet in staat geweest de opmars van de muskusrat te stuiten en het aantal op een (voor de waterschappen) aanvaardbaar peil te krijgen. Toch valt het niet uit te sluiten dat bepaalde roofdieren zich in de (nabije) toekomst meer gaan specialiseren op de muskusrat.

In Zeeuws-Vlaanderen heeft iemand bovendien ontdekt dat bruine kiekendieven zich vooral ophouden op plaatsen waar veel muskusratten voorkomen en dat ze de ratten vangen. Het moet om onvoorzichtige ratten gaan die zich overdag uit het nest wagen, jonge exemplaren wellicht.

De bruine kiekendief broedt bij voorkeur in rietkragen en komt ook in Groningen, Friesland en Drenthe voor. Maar deze vogelsoort kan alleen in het broedseizoen behulpzaam zijn bij het vangen. De meeste vogels trekken in de herfst weg en keren in het voorjaar weer terug. Slechts een gering aantal overwintert.

Nederland een paradijs

Er zijn landen waar de muskusrat ooit is ingevoerd maar toch weer door de mens is uitgeroeid: bv. Engeland, Ierland en Finland. Waarschijnlijk is dat gelukt omdat de ratten in de desbetreffende landen nog maar op enkele kleine lokaties aanwezig waren en de bestrijding direct rigoureuus is aangepakt. Het invoeren van een niet — inheemse diersoort wordt wel faunavervalsing genoemd en om die reden stelt menigeen dat zo'n soort weer moet verdwijnen. Uit Nederland zal de muskusrat zich niet meer laten verdrijven. Dit land is voor de muskusratbevolking als geheel een paradijs. We zullen het moeten aanvaarden, de muskusrat hoort erbij. Honderden rattenvangers zullen voorlopig in Nederland doorgaan met vangen; een gevecht tegen de bierkaai? Niet helemaal natuurlijk, maar door de overheid zal tevens meer aandacht moeten worden besteed aan de mogelijkheid het aantal natuurlijke vijanden van de muskusrat te doen vergroten. Het landschap zal beter aangekleed moeten

worden om deze predatoren meer levenskansen te bieden. Hoe dat kan valt oa. te lezen in het boek Natuurbeheer in Nederland. En waarom wordt er nog steeds op bunzing en vos gejaagd?

Bang voor de vos en de bunzing omdat ze kippen pakken? Er moet gewoon voor een goed afgesloten hok gezorgd worden. Maar wellicht kunnen de kippen net zo goed vrij rondlopen, als er maar een boom in de buurt is met een goede vertakking van onder af aan. Daar in die boom vinden de kippen 's nachts, hoog boven de grond een natuurlijke veiligheid. Ik heb dat met eigen ogen kunnen aanschouwen op de Ennemaborg te Midwolda.

Bang voor een vossebeet in verband met rabies (hondsfolheid)? Het gevaar van rabies voor de volksgezondheid is dusdanig ingeperkt door preventieve maatregelen en goede ontstoffen dat ook dit geen argument meer is om in het vossenbestand in te grijpen. Ook de natuurlijke wildstand wordt namelijk door vossen beïnvloed. Maak gebruik van de lopende en vliegende predatoren. Zij bieden hun diensten gratis aan!

Literatuur

- Anonymus, De Muskusrat, Ministerie van Landbouw en Visserij, directie Natuur, Milieu en Fauna-beheer, 1984*
Abkermans, R. en W. Ruitenbeek, Dier bedreiging beheer bescherming, Stichting Kritisch Fauna-beheer, 's-Graveland, 1985
Burton, M., Elseviers zoogdierengids, Elsevier — Amsterdam/Brussel, 1976
Doude van Troostwijk, W. J., The musk-rat (Ondatra zibethicus L.) in the Netherlands, its ecological aspects and their consequences for men, Proefschrift Londen, 1978
Grimek, Het leven der dieren. Deel XI, Zoogdieren 2, Het Spectrum N.V. Utrecht/Amsterdam, 1978
Natuurbeheer in Nederland, Dieren. Rijksinstituut voor Natuurbeheer Pudoc Wageningen, 1983
Loorij, T., De muskusrat, onbeschermde en onbemind, Argus, sept. 1981/3
Loorij, T., Bijvangst muskusratbestrijding, een bron van zorg, Argus, nov. 1983/4
Ogget, P., Bruine kiekendief bewijst goede diensten in strijd tegen muskusrat, Agrarisch Dagblad, 30-10-1988 (Tweens in Knipselkrant 5, uitgave Stichting Kritisch Fauna-beheer, 's-Graveland, nov. 1986)
Teixeira, R. M., Atlas van de Nederlandse broedvogels Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, 1979
Vergoossen, W., De wasbeer, hij is er, Argus, nov. 1983/4
Werkgroep "Onderzoek Muskusratten" van de Technische Adviescommissie voor de Waterkeringen. Inventarisatie muskusratenschade in waterkeringen (S-72 029 II). Centrum voor onderzoek waterkeringen, Den Haag, 1984

Met dank aan de heren Oosterhuis (Provinciale Waterstaat Groningen), Stobbe (Provinciale Waterstaat Friesland) en Venema (Provinciale Waterstaat Drenthe) voor de vangstgegevens muskusrat.